

Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), VIII/2 (2023), s. 59-84

DEAŞ'IN ORTAYA ÇIKIŞI VE GÜÇLENMESİNDE OBAMA'NIN ROLÜ*

Mustafa ÖZKAYA**

Özet

Ebu Musab El Zerkavi, Afganistan'da Üsâme bin Ladin tarafından kurulan ve 11 Eylül Saldırılarıyla küresel bir tehdit haline gelen El Kaide kamplarında eğitim almış; 2001 yılında önce İran ve Suriye'ye, sonrasında da Irak'a geçerek 2004 yılında Irak El Kaidesi'ni ilan etmiştir. Zerkavi'nin 2006 yılında ABD hava saldırılarında öldürülmesiyle birlikte, Ebu Ömer el-Bağdadi liderliğinde El-Kaide'nin DEAŞ'a dönüşme süreci hızlanmıştır. Makalede; bu örgütün Irak'ta ortaya çıkışı, güçlenmesi ve Suriye'ye sığıncı olarak küresel tehdide dönüşmesi süreçlerinin kaçınılmaz bir durum mu, yoksa ABD politikalarının sebep olduğu vahim hataların bir sonucu mu olduğu sorgulanacaktır. Ayrıca DEAŞ'ın, ABD'nin yanlış politikaları sonucu ortaya çıktığı önermesi dikkate alınacak olursa, buna George Bush'un müdahalesinin mi yoksa Barack Obama'nın eylemsizliğinin mi sebep olduğu veya hangisinin daha fazla sorumluluğu bulunduğu sorgulamaları da ayrıca önem arz etmektedir. Obama'nın, ABD güçlerini Afganistan'ın aksine Irak'tan hızlıca çekme kararı, Irak'ta Maliki yönetiminin Şii mezhepçi tutumuna engel olmaması ve Suriye'de ABD'yi etkisiz aktör kılmasının DEAŞ'ın güçlenmesi ve bilhassa Suriye'de çok etkili bir güç haline gelmesindeki rolü ve Türkiye'de dolaylı olarak sebep olduğu çalkantılar, makalede tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Obama, DEAŞ, Esed Rejimi, Suriye, Irak*

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Merkezi Uluslararası İlişkiler ve Siyasi Tarih bilim dalında çalışılan "Bir Hibrit Üretim Olarak Obama Doktrini" adlı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Siyasi Tarih Anabilim Dalı Doktora Programı, ORCID NO: 0000-0002-9232-5317, mustafaozkaya@gmail.com

THE ROLE OF OBAMA IN THE EMERGENCE AND STRENGTHENING OF DAESH

Abstract

Abu Musab Al-Zarqawi received training in al-Qaeda camps established by Osama bin Laden in Afghanistan, which became a global threat with the September 11 Attacks. He first went to Iran and Syria in 2001, and finally he went to Iraq, where he declared the organization of "al-Qaeda in Iraq" in 2004. After he was killed by the US airstrikes in 2006, the process of transforming into DAESH took place under the leadership of Abu Omar al-Baghdadi, the new leader of the Organization. In this article; it will be questioned whether the emergence of this organization in Iraq, its strengthening and transformation into a global threat by spreading to Syria is an inevitable situation or it is the result of grave mistakes caused by the US policies. If it is accepted that DAESH emerged as a result of the wrong policies of the USA, it is also important to question whether it was the result of intervention of George Bush or the inaction of Barack Obama, or which one has more responsibility. The article discusses Obama's decision to withdraw US forces from Iraq, his failure to prevent the Shiite sectarian policies of the Maliki administration, and his role in strengthening, spreading of DAESH and becoming a very effective force there and the turmoil caused in Türkiye, by making the USA a "reluctant actor" in Syria.

Keywords: *Obama, DAESH, Assad Regime, Syria, Iraq*

Giriş

Afganistan'da Üsâme bin Ladin tarafından kurularak 11 Eylül saldırıları ile küresel bir tehdit haline gelen El Kaide örgütü içerisinde yetişen Ürdün vatandaşı Ebu Musab El Zerkavi¹, 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği günlerde İran'da bulunmuş, ardından Suriye'ye ve Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi üzerine son olarak da 2003 yılında Irak'a geçmiştir. Başlangıçta Cemaat et-Tevhid ve'l Cihad adıyla kurduğu örgütünü, 2004 yılında internette yayınladığı bir duyuru ile Üsâme bin Ladin'e bağlılık yemini ederek Irak El-Kaidesine, diğer adıyla "Tanzim el-Kaide el-Cihad fi Bilad er-Rafideyn (İki Nehir Arası Cihad El Kaide Örgütü)"ne² dönüştürmüştür.

Profesyonel savaş eğitimleri almış olan ve Afganistan, Bosna, Keşmir ve Çeçenistan savaşlarında yer almış savaşçıların yapıya dahil olması ile güçlenen örgüt, Irak'taki diğer Sünni gruplardan farklı olarak çok daha organize ve başarılı savaş taktikleriyle hareket ettiğinden, kısa zamanda işgal güçlerine karşı büyük saldırılar düzenleme kapasitesi geliştirmiş ve Irak'taki en büyük ve en güçlü işgal karşıtı gruba dönüşmüştür. Zerkavi, 2006 yılının başlarında Iraklılık vurgusunu güçlendirmek ve diğer Sünni grupları da örgütlemek için "Mücahidler Şura Konseyi"ni kurmuş ve ortak bir istişare mekanizması oluşturarak Irak içi meşruiyet zeminini tahkim etmek istemiştir. 2006 Haziran'ında ABD güçlerinin hava saldırısında Zerkavi'nin ölümüyle birlikte yapının başına Ebu Hamza el-Muhacir³ geçmiştir. "Sahabelerin Askerleri" (Cund El-Sahaba), "Fatihler Ordusu" (Ceyş El-Fatihin) ve Ebu Ömer El-Ensari liderliğindeki "Muzaffer Mezhep Ordusu" (Ceyş El-Taife El-Mansura) gibi başka gruplar da istişare kuruluna dahil edilerek 2006 yılı sonunda "Irak İslam Devleti" oluşumu ilan edilmiş ve bu yapının başına Ebu Ömer el-Bağdadi⁴ getirilmiştir. Bu dönem aynı zamanda işgal kuvvetleriyle birlikte hareket etmeye başlayan Şii güçlerinin de DEAŞ'ın asıl hedefi haline gelmeye başladığı dönemdir. Diğer yandan örgüt El-Anbar Vilayeti başta olmak üzere ülkenin bazı önemli Sünni bölgelerinden ABD ve Irak güvenlik güçlerini çıkarmaya başlayarak gittikçe güçlenmektedir.

Bush döneminin sonlarında Irak'taki ABD güçlerinin başına David Patreaus'un gelmesi ayrı bir süreci beraberinde getirmiş ve ikna edilen bazı Sünni aşiretlerle birlikte Sünni direniş oluşumları işgal güçlerinin safına geçmiştir (Acun, 2014). DEAŞ'ın bundan sonraki oluşum sürecinde inişli çıkışlı yılları başlamıştır. Bu dönüşüm sürecinde yavaş yavaş El Kaide örgütünden ayrışma da yaşanmaya başlanmıştır. Örgüt, işgalcilerin işbirlikçileri olarak gördükleri bilhassa Şiileri hedef alarak Sünni Arap halklarını himaye etmek iddiasıyla Irak'ta güçlenmeye, maddi kaynaklar oluşturmaya başlamış ve bilahare Suriye'ye kadar uzanarak güçlü bir yapılanma dönüşüm sürecine girmiştir.

Dehşet ve korku salma amaçlı işkence yöntemlerini bir savaş ve caydırma aracı olarak meşru gören ve yaygın olarak kullanan DEAŞ, bunları dünya kamuoyuna sunmak için yaptığı güçlü prodüksiyonlarını sosyal medya aracılığıyla dolaşıma sokmuş ve tüm dünyada, istediği terör etkisini zihinlerde yaratmıştır. Gerek İslam'ı kullanan ve aşırı şiddet yanlısı

¹ Gerçek adı, Ahmed Fadil en-Nazal el-Haleyle'dir.

² "Mezopotamya Cihad El Kaide Örgütü"

³ Gerçek adı, Abdülmunim İzzeddin Ali El Bedevi'dir.

⁴ Gerçek adı Hamid Davud Muhammed Halil el Zavi'dir.

metotları nedeniyle gerekse El-Kaide devamı olarak ABD'nin küresel terörle mücadele konseptine birebir denk düştüğü için ABD politikalarının ve bilhassa da Obama'nın bu örgütün güçlenmesindeki rolü gündeme pek gelmemektedir. Obama'nın, Bush'un tek tarafı ve saldırgan politikalarını şiddetle eleştirmesi ve kendine has savaş karşıtı retorisi nedeniyle, DEAŞ'ın oluşumunda ve güçlenmesinde rolü olsa bile bunun minimum seviyede olacağı algısı hakimdir.

Bu makalede, DEAŞ'ın neden bu derece hızlı büyüdüğü ve Bush'un Irak'ı işgali sonrasında Sünnilerin marjinalleştirilmesi sürecinin bu örgütün oluşmasına zemin yaratmış olsa da Obama'nın neden kritik kırılma noktalarında bu tehdidin büyümesine karşı strateji geliştirmedeği sorularına cevaplar aranmaktadır. Her ne kadar makalenin ana konusu "DEAŞ'ın ortaya çıkışı ve güçlenmesinde Obama'nın rolü" olsa da Obama'nın sorumluluğunu daha net anlayabilmek için Bush'un Irak'ı işgalinin DEAŞ'ın bölgede zemin bulmasında ne derece rol oynadığına da ayrıca yer verilecektir. Bu amaçla en başta dört ayrı dönüm noktası olarak ileri sürülen olaylarda Bush'un ve Obama'nın aldığı stratejik kararlar sorgulanacaktır.

DEAŞ'ın Güçlenmesinde Dört Ayrı Kritik Dönüm Noktası

ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001 terör saldırılarının sorumluluğunu üstlenen El Kaide'nin barındığı ülke olması nedeniyle Afganistan'ın Aralık 2001'de ve bilahare kitle imha silahları bulundurduğu gerekçesiyle Irak'ın 2003'te Bush yönetimi tarafından işgal edilmeleri, ABD'yi dış tehditlerden koruma ve küresel terörle mücadele sloganıyla rejim değiştirme stratejisinin bir parçası olarak gerçekleştirilmiştir. Irak'ı işgal ederken sıralanan hedefler, Irak'ın elinde olduğu iddia edilen kitle imha silahlarına el koymak, Saddam Hüseyin'in terörizme verdiği öne sürülen desteği sona erdirmek ve "Irak halkını özgürleştirmek"ti (Bush, 2003). Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Irak'ın işgaline zemin hazırlamak ve bu amaçla dünyanın desteğini alabilmek için 2 Şubat 2003 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde uzun bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında kendinden emin bir şekilde Irak'ın çok sayıda kitle imha silahını sakladığını savunarak şu ifadelere yer vermiştir: "*Meslektaşlarım, bugün yaptığım açıklamalarım kaynaklar tarafından desteklenmektedir; sağlam kaynaklar tarafından. Bunlar salt bir iddia değil. Size sunduklarımız, sağlam istihbarata dayalı gerçekler ve sonuçlardır. (...) Saddam Hüseyin'in biyolojik silahlara sahip olduğundan hiç şüphe yok ve ayrıca o, daha fazlasını üretebilecek kapasiteye de sahiptir*".⁵ Ne var ki, Irak'ın işgali ile birlikte tüm bu iddiaların asılsız olduğu ortaya çıkmış ve Powell 2005 yılında verdiği bir röportajda, bölgedeki Amerikan istihbarat birimleri tarafından yanıltıldığını ileri sürerek pişman olduğunu ve bunun sicilinde kalıcı bir leke olarak duracağını söylemiştir: "*Bu bir lekedir. Bunu, ABD adına dünyaya sunan bendim. Her zaman da sicillimin bir parçası olarak kalacak. Hep acı vericiydi. Şimdi de acı verici*." (News, 2005).

2003 yılında yaşanan bu işgalin ve Saddam'ın devrilmesi sonucu oluşan iç karışıklığın DEAŞ'ın oluşmasına neden olduğuna yönelik argümanlar kısmen haklı olsa da DEAŞ'ın aşırı şiddet kullanımına rağmen nasıl kitleselleşebildiği ve ardından neden Suriye açılımı ile bölgede iyice ekonomik bir güç haline gelen büyük bir tehdiye dönüştüğünü tümüyle izah

⁵ Colin Powell'in konuşmasının tam metni için bkz. U.S. Secretary of State Colin Powell Addresses the U.N. Security Council, 5 Şubat 2003, <https://georgewebush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/20030205-1.html>. (Son Erişim Tarihi: 19 Şubat 2023)

etmek için yeterli değildir. Obama'nın 2011 yılında Irak'tan hızla çekilme kararı, bölgede müdahalesizlik ve güç azaltımı politikası sonucu oluşan güç boşluğu ve Suriye rejiminin kontrolü dışında kalan bölgelerde muhalefete güçlü destek vermeyişi, DEAŞ'ın Suriye içinde alan derinliği yakalamasına ve kritik mevzilerde ekonomik kaynakları kontrol ederek güçlenmesine sebep olup olmadığı sorgulanması gereklidir.

Bu minvalde, Brands ve Feaver'ın, dört ayrı "dönüm noktasında" ABD'nin politik kararları farklı olsaydı DEAŞ'ın yükselişi yine de gerçekleşir miydi sorularını yöneltmeleri ve cevapları karşı-olgusal analiz⁶ yöntemini kullanarak araştırmaları bu konuya geniş bir çerçevede sunabilmesi açısından ele alınacaktır (Brands & Feaver, 2017).

İlk dönüm noktası olarak tespit edilen ve DEAŞ'ın ayrı bir devlet modeliyle ortaya çıkmasında en kilit rolü olduğu düşünülen karar, Bush yönetiminin 2003'te Irak'ı işgal etme kararıdır. İşgal gerçekleşmeseydi Sünni ve Şii hatlar bu derece ayrışıp tamamen Sünni Araplar aleyhine kaotik bir Irak ortamının doğmayacağı ve DEAŞ'ın Irak'ta bir zemin yakalamasının çok uzak bir olasılık olacağı öne sürülmektedir.

Birinci kırılma noktası Bush yönetiminin sorumlu olduğu bir karar iken diğer üçü ise, Obama yönetiminin aldığı ya da almadığı kararlar nedeniyle meydana gelmiştir. İkinci kırılma noktası, Obama'nın yeterli sayıda ABD askerini Irak'ta bulundurmamak için mevcut Irak yönetimine izin vermesi yönünde baskı yapmamış olmasıdır. Eğer işgal sonrası güç geçişinin başarılı olması ve ülke içi güvenliğin sağlanması amacıyla en az 20 bin asker geride kalmış olsaydı DEAŞ'ın büyümesini sağlayan mezhepsel kaotik ortam oluşmayabilirdi.

Üçüncüsü, Irak devletine tam destek sağlayarak DEAŞ'ın Musul'dan çıkarılması için güçlü müdahale yapılmamış olmasıdır. Eğer böyle bir müdahale gerçekleşmiş olsaydı DEAŞ'ın ciddi anlamda güçlenmesinin bilfiil önüne geçilmiş olabilirdi.

Son dönüm noktası olarak ise Obama'nın Suriye iç savaşına erkenden güçlü ve agresif bir şekilde müdahale etmemesi ve Esed'in sebep olduğu büyük vahşet ve felaketi durdurmamış olmasıdır. Eğer bu türden önleyici bir müdahale yapılmış olsaydı Sünni Arap çoğunluğun yaşadığı büyük yıkım oluşmayacak ve Esed kontrolü dışı bölgelerde DEAŞ'ın suiistimal edebileceği bir alan kalmayacaktı.

Yazarlar, bu şekilde, DEAŞ'ın yükselişinin aslında önlenebilir olduğunu ileri sürmektedirler ve gerek en başta Bush'un Irak'ı işgalinin gerekse sonrasında Obama'nın yeni oluşan durumlara ve krizlere müdahalesizliğinin DEAŞ'ın ortaya çıkması ve güçlenmesinde önemli payları olduğunu ifade etmektedirler. Onlara göre ABD'li politika yapımcılar, 2003'te Irak'ı işgal etmemiş ya da 2011-2014 yılları arasında Irak ve Suriye'de daha agresif bir strateji uygulamış olsalardı, "DEAŞ hiç ortaya çıkmayabilirdi" (Brands & Feaver, 2017).

⁶ İngilizce karşılığı "counterfactual analysis" olan karşı-olgusal analiz yöntemi, geçmiş olayları ve kararları incelerken, olayın farklı bir şekilde gelişebileceği senaryoları da göz önünde bulundurarak farklı seçeneklerin ne tür sonuçlar doğurabileceğini anlamak için kullanılır. Geçmişte alınan bir kararın, hiç alınmamış ya da farklı bir şekilde alınmış olması durumunu hayal etme ve bu senaryoların sonuçlarını karşılaştırma yoluyla yapılan bu analiz, söz konusu kararın neden-sonuç ilişkisini anlamada daha iyi bir kavrayış imkânı sunabilmektedir.

Öte yandan, Brands & Feaver (2017), bu dönüm noktalarından herhangi birisindeki ABD politikasının, önerildiği yönde karar alınıp uygulansaydı dahi, nihai sonuç üzerinde tek başına belirleyici bir fark oluşturmada etkili olamayacağını ileri sürmektedirler. Örneğin, 2003'te Irak'ın işgal edilmemesi durumunda, gittikçe agresifleşen Saddam Hüseyin'in başında olduğu bu ülkeyi dışarıdan kontrol etmenin ve çevrelemenin bedeli belki de çok daha ağır olabilirdi. Öte yandan 2013 sonlarında DEAŞ'a güçlü bir askeri operasyonla saldırmak, örgütü askeri olarak güçsüzleştirirken, yükselişini körükleyen siyasi koşulları iyice güçlendirebilirdi. 2011-2013 arası Suriye'ye sınırlı müdahalenin ciddi fayda sağlayacağını kabul etmekle beraber, muhtemelen DEAŞ'ın en baştaki yükselişini önlemek gibi bir sonuç doğurmayacağını ve köklü bir çözüm olamayacağını belirtmektedirler. Gerçi 2010 yılında Irak'ta rövanşist bir Şii dominant yönetim yerine daha az mezhepçi ve Sünni kesimi de kucaklayabilecek şekilde bir yönetim kurulabilseydi ve 2011'den sonra Irak'ta geride gölge bir koruyucu Amerikan askeri mekanizması bırakılmış olsaydı karşı-olguşal yaklaşım olarak çok daha yapıcı bir çözüm bulunmuş olabilirdi.

Irak Savaşı akabinde ABD'nin Irak ordusunu tasfiye etmesinin yanı sıra Saddam sonrası bürokrasiyi ve hükümeti "Baas'tan Arındırma" uygulaması eski Baasçıların çoğunu isyana katılmaya itmiş ve bu süreç başlı başına DEAŞ'a zemin olacak Sünni kitlenin sistem dışına itilmesine ve marjinalleştirilmesine dönüşmüştür (Biçer & Çaşın, 2018). ABD'nin Irak'ı işgalinin, Ortadoğu'nun dört bir yanından gelen savaştı militanlar için Irak'a bir miktatsız işlevi kazandırdığını unutmamak gerekir. Bu işgal, El Kaide türü küresel yapılanmaların İslam dünyasına müdahale karşıtı oluşan büyük öfkeyi kullanarak kendilerine militan devşirme fırsatı sunmuş ve seferberlik çağrılarına imkân vermiştir. Nitekim 2006'ya gelindiğinde, ABD Ulusal İstihbaratı'nın "Küresel Terörizm Eğilimlerine İlişkin Tahmin" raporu, "Irak savaşının yeni nesil terörist liderler ve ajanları yetiştirdiği" konusunda güçlü bir uyarıda bulunmuştur⁷. Gerçi, başkanlığın son yılında Bush yönetimi, Irak'taki ABD birliklerinin başına David Petraeus'ı getirerek strateji değişikliğine gitmiş ve onun uyguladığı "Sahva (Uyanış) Konseyleri" kurma hamlesi ile Sünni aşiret ve direniş gruplarını sistem içine çekme planı kısmen başarılı olmuştur. Ancak yine de bu strateji DEAŞ'ın izalesi sonucunu doğuramamıştır.

Brands ve Feaver, ABD'nin 2014 ortasından itibaren yüzleştiği DEAŞ ve benzeri büyük sorunların tümünün kaynağı olarak tek başına Irak'ın 2003 yılındaki işgalinin gösterilmesini doğru bulmasalar da 2003'te Irak'ın işgal edilmesinin ve ardından işgalin kötü yönetilmesinin DEAŞ'ın doğması ve tabana yayılmasındaki en belirleyici sebepler olduğunu belirtmektedirler (Brands & Feaver, 2017). 2005-2006 arası ABD Dışişleri Bakanlığı'nda terörle mücadele alanında çalışan ve 2007 ile 2008 yıllarında Irak içerisindeki kaos zirvedeyken General David Petraeus'ın kıdemli danışmanı olarak görev yapan David Kilcullen, bu konuda çok daha net konuşmakta ve işgalin tek sebep olduğunu düşünmektedir "Eğer biz Irak'ı işgal etmeseydik DEAŞ diye bir şey asla olmazdı." (Dearden, 2016).

⁷ The White House, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/20060926-8.html> (Son Erişim Tarihi: 19 Şubat 2023)

Irak'ın İşgali ve Irak'tan Hızla Çekilmenin Sonuçları

Thrall ve Glaser, Obama'nın 2010'da Irak'tan çekilirken geride belli bir askeri güç bırakmış olması gerektiği eleştirisinin haklı olduğunu, ancak Obama yönetiminin 2010'da bunu yapmalarını zorlayacak büyüklükte bir DEAŞ örgütünün ortaya çıkacağını tahmin etmesinin pek imkân olmadığını savunmaktadırlar. Ayrıca, Irak'ta 20.000 Amerikan askeri bırakılmış olsa ve DEAŞ'ın ortaya çıkmasına imkân verecek bazı önemli kanallara mâni olunmuş olsa dahi, Amerikan askerinin varlığının DEAŞ'ın yükseliş trendinin arkasındaki motivasyon sebeplerini hafifletmek için hiçbir şey yapamayacağını savunmaktadırlar. Onlara göre aslında, ABD birliklerinin varlığının belirgin görünürlükte olmaya devam edişi, bu gruplara çok daha güçlü bir enerji ve varoluş sebebi verecek meşruiyet kaynakları olarak bir işlev görebilirdi (Thrall & Glaser, 2017).

Bu tespitler belli ölçüde isabetli görünse de Obama'nın Irak gerçekliğinden tümüyle kopukmuş gibi yansıtılması nedeniyle eleştiriye açıktır. Obama, görevi devraldığında Bush döneminde bölgede bulunan aynı üst düzey ABD askeri ve istihbarat yetkilileri ile çalışmaya devam etmiştir ve sahaya çok iyi tanıyan bu isimlerin, o dönemde adı Irak El Kaidesi olarak da bilinen DEAŞ'ın gidişatını fark etmemelerinin imkânı neredeyse yoktur. Aksine Obama, kendisine sunulan rutin ve rutin dışı uyarı raporlarını dikkate almadığı yönünde eleştirilere muhatap olmuştur. Kendisi de bir röportajda, ABD istihbaratınca hem Irak'ın kuzeyindeki güvenlik zafiyetinin çöküşe neden olacağı hem de Suriye'deki DEAŞ'ın gücünün yeterince fark edilmediği eleştirileri sorulduğunda, bu eleştirileri doğrulamıştır⁸. Oysa ABD Savunma İstihbarat Teşkilatı başkanı Korgeneral Michael Flynn, şubat ayında Kongre'ye yaptığı sunumda, DEAŞ'ın "*Muhtemelen 2014'te gücünü sergilemek için Irak ve Suriye'deki toprakları ele geçirmeye çalışacağı*" konusunda uyarıda bulunmaktadır (Flynn, 2014). Bir ABD istihbarat yetkilisi, istihbarat raporlarıyla DEAŞ'ın artan gücü ve Irak'ın istikrarına yönelik tehdidi konusunda Obama yönetimini rutin olarak uyardığını söylemiştir. Ayrıca DEAŞ'ın Irak'ta yoğun Sünni nüfusa sahip olan bölgelerde ayaklanmalar başlatmak için büyük çaba içinde olduğunun ve Irak ordusunun "*Özellikle Musul'daki Irak devletinin zafiyetinin, DEAŞ'ın oradaki nüfuzunu derinleştirmesine nasıl fırsat sunduğunun*" Obama'ya sürekli aktarıldığını söylemektedir (Harnden & Shipman, 2014).

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki El Kaide örgütünün Irak'a gelişi ve yerleşmesi Amerikan işgali ve Batı karşıtı bir 'küresel cihat' ana gerekçesi üzerine oluşmuş olsa da DEAŞ'ın Irak'ta oluşmaya başlamasının ve çok hızlı bir kitle yalalayışının arkasındaki en önemli meşruiyet kaynağı Sünni kesimlerin sahipsiz kalmışlığı ve marjinalleştirilmesi olmuştur. Nitekim Amerikan işgali sonlandığında bu yapılar Suriye'deki azınlık yönetiminin Sünni çoğunluğa uyguladığı katliamları benzer bir meşruiyet alanı olarak değerlendirdikleri için ve Obama'nın Esed yönetimini cezalandırma ya da durdurma niyetinin olmadığını da görülmesi üzerine burada kendilerine alan bulabilmişlerdir. Suriye'ye DEAŞ'ın geçişinin

⁸ Reuters, Obama: U.S. intelligence underestimated militants in Syria, 28 Eylül 2014, <https://www.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-obama-idAFKCN0HN0Q120140928> (Son Erişim Tarihi: 16 Şubat 2023); Ayrıca bkz. JONATHAN KARL, 29 Eylül 2014, 3 Times Obama Administration Was Warned About ISIS Threat, <https://abcnews.go.com/Politics/times-obama-administration-warned-isis-threat/story?id=25843517> (Son Erişim Tarihi: 19 Şubat 2023)

arkasında ABD ve Batı karşıtı bir motivasyon olsa bile “Rafizi” tanımlamasıyla İslam dışı gördükleri Şii ve Alevilere karşı Sünni Arapları örgütleme motivasyonu daha fazla öne çıkmaktadır. Rövanşist duyguları baskın bir yapılanma olarak öne çıkan DEAŞ'ın her ne kadar Irak ve Suriye'de İslam hilafeti iddiaları bölgesel gibi görünse de Libya, Mısır, Afganistan ve Yemen gibi ülkelerde temsilcilikleri ilan edilerek çok hızlı bir şekilde küresel yansımaları olmuş ve gelecekte küresel tehdit olabilecek potansiyellerini ortaya koymuşlardır.

Kurt, DEAŞ'ın ortaya çıkışı ve güçlenmesinde ABD'nin rolünü üç başlıkta sıralamaktadır ve bunlardan biri Bush öncesi, diğer ikisi ise Bush dönemi politikalarına denk düşmektedir. İlki 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali üzerine ABD'nin “Yeşil Kuşak” projesi kapsamında Sovyetlere karşı mücahitlere verdiği destektir. Nitekim bunun sonucunda dini temelli radikal bir kuşağın çıkmasına lojistik olarak ABD'nin neden olduğunu işaret etmektedir (Kurt, 2019). Çift kutuplu dünya koşullarında Sovyetlere karşı çevreleme stratejisinin parçası olarak ABD'nin gerçekleştirdiği bu projenin, İslam'ı kullanıp ve masum insanlara karşı şiddetle başvurulmasını meşru gören El Kaide ve benzeri yapılanmaların ortaya çıkmasının tarihsel kökenleri olarak sunulması doğru olduğu gibi bu kapsama DEAŞ'ın girdiği de açıktır. Ancak bunun, DEAŞ'ın Irak ve Suriye'de ortaya çıkışının asli sebeplerinden biri olarak sunulması, çok daha net bir sebep olan Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi gerekçesini perdeliyor oluşu açısından yanıltıcı olabilir.

İkinci sebep olarak, Irak'ta keskinleştirilen Sünni-Şii hattı ve ABD'nin başta teşkil ettiği Geçici Koalisyon Otoritesinin, Sünnileri devlet görevlerinden uzaklaştırması ve eski güvenlik güçlerinin dağıtılması sonucunu doğuran “Devleti Baas'tan Arındırma” hamlesi zikredilmektedir. DEAŞ'ın ortaya çıkmasına neden olan ABD'nin üçüncü eylemi olarak ise Irak'ın işgalini takiben, ülkede yaygın bir şekilde kurduğu hapishaneler zikredilmektedir ki, bilhassa Bucca Kampı DEAŞ'ın ideolojik örgütlenmesinin temelini oluşturmaktadır. Nitekim, DEAŞ'ın dokuz liderinin de bir dönem bu hapishanede buldukları iddia edilmektedir ve örgütün en önemli liderlerinden biri olan Ebu Bekir el-Bağdadi de bu hapishanede beş sene geçirmiştir. Bu son iki nedeni, “Sünni-Şii ayrımının derinleştirilmesi” tek başlığı altında birleştirmek mümkündür. Bu mezhepsel ayrışmanın keskinleşmesini Obama'nın görmüş olduğu, farklı zamanlarda yaptığı konuşmalarından anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Obama'nın, Irak'taki Bush dönemi politikalarına kayda değer bir müdahalede bulunmayarak ve hatta bilakis bazen daha da derinleşmesine neden olarak Sünni Arap toplumunun marjinalleşmesine önemli katkıda bulunduğu söylenebilir. Halbuki göreve geldiğinde ilk yaptığı açıklamalardan biri Irak'taki bu mezhepsel gerilimin ateşini düşürmek üzerinedir:

“Özellikle Irak'ta trajik şiddet olaylarına yol açan, Sünni ve Şii inancından olanlar arasında olduğu gibi Müslümanlar arasında da mevcut fay hatlarının kapatılmasına çalışılmalıdır” (Obama, Yeni Başlangıç Üzerine, 2009).

Stern, DEAŞ'ın ortaya çıkışının Bush'un terörle mücadelesinin başarısızlığına bağlı olduğundan daha ziyade Obama'nın Irak'tan plansız çekilmesinden kaynaklandığını söyleyerek sorumluluğun çoğunu Obama'ya vermektedir. ABD'nin Irak'tan ayrılışı hem erken hem de çok hızlı gerçekleşmiş, böylesine hayati bir kararın olası sonuçları hiç dikkatlice ele alınmamış ve Ortadoğu daha fazla kaosa ve teröre terk edilmiştir (Stern, 2015, s. 62-63; Tobin, 2015). Bu tespit, iki dönem ABD'ye başkanlık yapan Obama'nın görevi Trump'a devrettiğinde geride bıraktığı Irak ve Suriye'deki durumlar ve ayrıca başta Türkiye olmak üzere çevre ülkelerin ödediği bedeller göz önüne alındığında daha isabetli durmaktadır.

Göreve geldiği ilk aylarda İstanbul'da üniversite öğrencileri ile yaptığı bir yuvarlak masa toplantısında Obama Irak'tan hızla çekilme kararının şiddet sarmalına neden olacağını bildiğini göstermektedir:

“Irak'taki savaşa karşıydım ve bunun yanlış bir karar olduğuna inanmıştım. Ancak artık orada bulunduğumuza göre, birlikleri dışarı çıkarırken bunu, geride şiddete teslim olmuş kaotik bir ortam bırakmadan, dikkatli bir şekilde yapmak gibi bir sorumluluğum var. Bu yüzden bazıları, “Ama ben sizi savaşa karşı zannediyordum, neden tümüyle oradan hemen çıkmıyorsunuz ki?” diyebilir. En başta buna karşı çıkmış olmam, şu anda görevimi yaparken her şeyi ince düşünerek hareket etme sorumluluklarım olmadığı anlamına gelmez” (Obama, Student Roundtable in Istanbul, 2009).

Illinois senatörü iken başkan adaylığı sırasında yaptığı konuşmaların birinde bu konudaki yaklaşımının başkan olduğu sıradaki yaklaşımı ile aynı olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Ona göre El Kaide'nin Irak'ta zemin bulmasının temel sebebi Amerikan işgalinin bizzat kendisidir ve Irak'ta ABD işgali tedrici bir şekilde sonlandırıldığında El Kaide'nin yok olacağından neredeyse emindir:

“Savaşı bitirirken, başlattığımızdan daha akıllıca hareket etmeliyiz. Bu nedenle planım, bölgede Irak'taki El Kaide'yi hedef almaya yetecek kadar kuvvet buldurmaktır. (...) El Kaide'nin Irak'taki zemini zayıftır. Bilakis, onun Irak'taki cazibesini bizim askeri varlığımız artırıyor. Savaşı sonlandırmak, El Kaide'yi izole etmeye yardımcı olacak ve Iraklılara, onları alt etmeleri için cesaret ve fırsat verecektir.” (Obama, Speech at Wilson Center, 2007).

Obama'nın dediği gibi olmamış, Irak'ta El Kaide ve DEAŞ'ın varlığının asıl nedeni Amerikan işgali olsa bile Irak içi etnik ve mezhebi dengelerin kökten sarsılmış olması en can alıcı konu haline gelmiştir. Ancak Obama bunu görmezden gelmeyi tercih etmiştir. (Alter, 2010, s. 92-96) Diğer yandan Obama'nın Irak'a ilişkin önceden bazı değerlendirmelerinin tümüyle aksine hareket etmesi ayrıca dikkat çekicidir.

Obama'nın Orta Doğu gerçekliğine bakışında, mezhepsel hassasiyetlerin farkında olduğunu gösteren birçok ifadesi bulunmaktadır. Irak'ta Şii ağırlıklı bir yönetim kurgusuna izin vermiş olması ise onun bu türden bir sonucun çıkma ihtimalini de hesaba katmış olacağını düşündürmektedir. Nitekim Obama'nın, Esed'in kitle imha silahları kullanması üzerine Kongre'den Suriye'ye müdahale izni istediği konuşmasında Orta Doğu'daki mezhepsel kırmaların bölgenin kalıcı ve çözümsüz bir kusuru olduğuna inandığını göstermektedir:

“Savaştan hepimizin bıktığının çok iyi farkındayım. Irak'ta bir savaşı bitirdik ve Afganistan'da bir diğerini daha sonlandırıyoruz. Amerikan halkı, Suriye'deki tarihsel çatışmayı ordumuzla çözemeyeceğimizi bilecek derecede sağduyuludur. Dünyanın o bölgesinde mezhepsel ihtilaflar çok eskiden beri bulunmaktadır. (...) Bu yüzden birliklerimizi başka birilerinin savaşının ortasına bırakmayı düşünmüyoruz.” (Obama, On Syria, 2013).

Obama'nın, doğabilecek büyük insani felaketin boyutlarından ziyade bölgedeki mezhepsel ayrışmaların kaçınılmaz iç çatışmalara döneceği tespitini yaparak tek önceliğinin ABD çıkarlarının zarar görmemesi olduğunu söylüyor oluşu, yaşanacak tüm olayların sorumluluğundan kaçmaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Öte yandan Obama'nın özelde Suriye'ye genelde ise Orta Doğu ve İslam Dünyasına bakışında, mezhep ve etnik temelli çatışmalardan ve iç savaşlardan kurtulmalarının neredeyse imkânsız ve demokratik süreçlerin yerleşmesinin ise çok zor olduğu yerler olarak gören belli oranda oryantalist bakışın izlerini görmek mümkündür. Obama'nın, Irak'ta kurulan yönetimin bölgede İran ile çatışma yaşamasını istemediği de anlaşılmaktadır. Döneminde İran ile yakın ilişki kurma çabasının ardında yatan nedenlerden biri de bu olsa gerektir.

Obama'nın, Irak'tan çıkış yol haritasını açıkladığı 27 Şubat 2009'daki konuşmasında; ülkeden muharip birlikleri çektikten sonra siyasi temsilin yaygınlaştırılması, bölgede birleşik Irak politikasını oturtmak için mücavir ülkelerle yakınlaşarak Irak'ın bölgenin entegre bir parçası kılınması ve bölge zemininin de buna uygun hale getirilmesi yer almaktaydı (Obama, *Ending War in Iraq*, 2009). Ancak siyasi temsil konusunda farklı bir manzara ortaya çıkmış ve bilhassa Şii Maliki yönetiminin katı mezhepçi politikaları, Irak'ta kurulan yönetim yapısını (Kürtler hariç), Sünnileri ısrarla sistem dışına iten Şii baskın bir yönetime dönüştürmüştür. Bush'un Irak'ı işgali ile iyice zemin bulan El Kaide, Irak'ın Şii bir devlete dönüşümünü izlemekle yetinen Obama'nın ABD'yi Irak'tan derhal çekme kararıyla çok daha hızla yayılarak DEAŞ'a evrilmiş ve bölgenin daha fazla şiddet sarmalına girmesi sonucunu doğurmuştur (Moyar, 2015, s. 310-311).

Obama'nın, dünyaya yayılmış olan ABD askeri gücünü büyük oranda geri çekiş kararı almasını, onun güç azaltımı stratejisine olan inancı olarak görmek gerekir. Onun bu stratejisi, ABD'nin dünyaya öncülük etmesini ikinci plana alan ve bunun yerine uluslararası kuruluşlar gibi başka baskı unsurlarını önüne katarak ABD'nin "geriden yönetim" yaklaşımını öne çıkaran bir stratejidir. Jessica Stern, bu tarz bir isimlendirmenin, Obama'nın çekingen yaklaşımının zekice bir strateji gibi görünmesini sağlasa da aslında onun plansız hareket etmesinin bir kılıfı gibi durduğunu ve dahası bu yaklaşımın ABD'yi fiilen sahada etkisizleştirmeye yaradığını ileri sürer (Stern, 2015, s. 62-63; Tobin, 2015)⁹. Stern'in bu tespitlerinin sahada yaşanan gerçeklikle birebir uyum içinde olduğu zaman içerisinde görülmüştür. Burada sorulması gereken en can alıcı soru, Obama'nın bu sonuçları öngörmüş olup olmadığıdır. Bunu net olarak bilmek mümkün olmasa da onun, yönetimi Iraklılara devredip Irak'tan hızla çekilme kararı alışı, Afganistan'dakinin tam aksine Irak'ta büyük bir güç boşluğu doğmasına ve bunun sonucu olarak da tehlikeli bir örgüt olan DEAŞ'ın çıkmasına zemin oluşturduğu yorumlarına neden olmuştur (D'Antonio, 2017, s. 239-240; Tobin, 2015). Richard A. Epstein, Obama'nın "*Irak'ta yeni bir kara savaşına sürüklenmeyeceğiz*" şeklinde açıklama yapması nedeniyle, ABD'nin bölgedeki stratejisinin "ne olmayacağını" çok net biçimde açık ettiği, deneyimsiz bir ABD başkanı olarak güçsüz bir ABD algısı yarattığı ve sonuçta "ABD düşmanlarına" cesaret verdiği için tüm olanlardan Obama'nın sorumlu olduğunu düşünmektedir (Epstein, 2015).

Obama kendisine bu yönde yöneltilen sorulara ısrarla sorumluluk kabul etmeyen bir yaklaşım içinde cevap vermiş ve Irak'ta herhangi bir hatasının olmadığını savunmuştur:

⁹ Benzer bir yaklaşım için bkz. Mark Mayor, *Strategic Failure*, s.271-286

“Aslında, önceden adı El Kaide olan bu tehlikeli örgüt DEAŞ’ı, Deniz Piyadelerimiz Sünni aşiretlerin yardımıyla ezmeyi başardılar. (...) Yer altına geri döndüler, ancak son birkaç yıldır, Suriye iç savaşının kaos ortamında, esasen ülkenin büyük bir bölümünün tamamen kontrolden çıktığı bu coğrafyada, kendilerini yeniden toparlamayı ve bu kaostan yararlanmayı başardılar.” (Kroft, 2014)

Aynı röportajda, ABD’nin DEAŞ’ı hafife almakla kalmadığı, aynı zamanda Irak ordusunun bu aşırılık yanlısı grupla savaşma kabiliyetini ve istekliliğini de yanlış okuduğunu söyleyen Ulusal İstihbarat Direktörü James Clapper’ın yorumu kendisine sorulduğunda. *“Evet, bu kesinlikle doğru.”* demesinin de yukarıdaki cevabıyla çelişmekte olduğu açıktır.

George W. Bush dönemi ABD Başkan Yardımcısı olan Dick Cheney, Bush’un başkanlığı süresi sonunda Irak’ın *“iyi durumda”* olduğunu, ancak Obama’nın ABD birliklerini geri çekme kararıyla ülkenin parçalandığını savunmuştur: *“Obama’nın kendisinin de ifade ettiği gibi, biz yönetimden ayrıldığımızda Irak’taki durum çok iyiydi. Şimdi durum ortada ve o, bütün birlikleri geri çekince orada başımız belaya girdi”* (Hattem, 2015).

Albert Wolf, Obama’ya yapılan eleştirilerde bir gerçeğin es geçildiğini ve Obama’nın ABD’ye gelecekte maliyet doğuracak kararları alırken *“bunu bilinçsizce yaptığı”* imasında bulunulduğunu belirterek bu durumu eleştirmektedir. Ona göre Nixon Doktrini gibi, Obama Doktrini de bir **“Güç Azaltımı”** stratejisidir ve bunu uygularken Obama bu stratejinin kazandıracığı ve kaybettireceği şeylerin gayet farkındadır. **“Güç Azaltımı”** stratejisi, her ne kadar maliyetleri minimize etmek amacıyla tercih edilen *“büyük stratejik taahhütlerden geri çekilme politikası”* olsa da sonuçları itibarıyla hiç maliyet çıkarmayacağı anlamına gelmez. Aksine ABD’nin güç azaltımı uygulamasının, kısa vadede güç azaltımı yapılan yerde; orta ve uzun vadede ise ABD’nin dünyadaki gücünü yeniden toparlamasında ciddi maliyetler doğurması kaçınılmazdır. Nitekim Wolf’a göre *“Irak’ta oluşmakta olan anarşi ve kaos bu stratejinin bir maliyetidir”* ve Obama bunun olacağını çok iyi bilmektedir (Wolf, 2014). Bu, İngiltere’nin, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından iflas etmiş bir devlete dönüşmesi nedeniyle arkasında kaos ve çatışma bırakarak Hindistan’ı ve Orta Doğu’daki bazı sömürgelerini terk etmesine benzeyen bir durumdur.

Obama’nın gerek Irak’ta gerekse Suriye’de benimsediği politikayı sunarken, ABD’ye doğrudan herhangi bir maliyet çıkarmama adına sahada aktif olmamayı savunması ve bu şekilde işlerin kendi başına yoluna gireceğini yansıtmaya çalışması, salt bir retorikten ibarettir. Onun bu düşüncesi, dış politika anlayışı açısından gerçeklikten uzak ve safça bir düşünce tarzı olarak eleştirilmiştir. Traub, Obama’nın bu yaklaşımının ortaya koyduğu sonucu özetlerken, *“ABD’nin yokluğunun, onun varlığından bile daha zehirli olduğu ortaya çıktı”* tespitinde bulunmaktadır (Traub, 2016). Bu değerlendirme isabetlidir, çünkü Bush’un Irak’ı işgali ile birlikte bir ülkede dengeler tümüyle değiştirilmiş ve DEAŞ’ın ortaya çıkması gibi büyük kırılma ve tehditlere kapı açılmıştır. Ancak Obama’nın bunu düzeltmek için kayda değer bir çaba içerisinde olmayarak kırılmanın derinleşmesini seyretmesi ve ardından ülkeden çekilme kararı alması, DEAŞ’ın daha da güçlenmesine ve bölgeye yayılarak küresel bir tehdide dönüşmesine neden olmuştur.

Obama'nın Suriye Politikası ve Suriye'de DEAŞ'ın Ortaya Çıkışı

2013 yazında, CIA Başkan Yardımcısı Michael Morell, Suriye'nin ABD güvenliğine yönelik dünyada bir numaralı tehdit haline geldiğini açıklamış ve aşırılık yanlılarının Suriye rejiminin elindeki kimyasal ve diğer silahları ele geçirme ve ABD'ye saldırma ihtimaline vurgu yapan uyarı niteliğinde bir açıklamada bulunmuştur. Morell'e göre, Irak Savaşı'nın en yoğun olduğu dönemde El Kaid'e katılmak için Irak'a girmiş olan yabancı savaşçılardan daha fazlası aynı örgüt saflarında savaşmak için Suriye'ye girmektedir (Gorman, 2013). ABD ve Avrupa istihbarat teşkilatları, Batı pasaportu taşıyan çok sayıda Müslümanın isyancılara katılarak savaşmak amacıyla Suriye'ye geldikleri ve bu süreçte, Batı'ya döndüklerinde terör saldırılarını gerçekleştirmek için tecrübe kazanmakta oldukları bilgisini paylaşmaktaydı (Schmitt, 2013). Batı'nın, Suriye'deki Sünni gruplar arasında aşırılık yanlısı olanlara ilişkin korkuları 2014'ün ilk aylarında iyice artmış ve ocak ayında Ulusal İstihbarat Direktörü James Clapper, Senato İstihbarat Komitesine, Suriye'de ABD istihbaratının "insanları ülkelerine geri dönmeleri ve terör eylemleri gerçekleştirmeleri için yetiştirmeyi" amaçlayan eğitim komplekslerine dair kanıtlar elde ettiğini söylemiştir (Ackerman, 2014). Clapper, Suriye'ye yalnızca savaşçıların değil aynı zamanda ABD savunması için ciddi sorunlar oluşturabilecek bazı teknoloji ve tekniklerin de aktarıldığını belirtmiştir. Mayıs ayında ise ABD istihbarat ve terörle mücadele yetkilileri, iç savaşın başlamasından bu yana en az 100 Amerikalı ve 3.000 Avrupalının Suriye'ye girdiğini, bazılarının kimliklerinin bilinmediğini ve bu durumun da Batılı ülkelerin onları, uçuşu yasaklı listelere ve diğer terör veri tabanlarına yansıtılabilmelerine mâni olduğuna dikkat çekmiştir. (Lake, 2014). Bu gelişmeler yaşanırken Obama, Suriye'de inisiyatif almaktan hassaten kaçınmış ve Suriye muhalefetine istenen desteği verilmeyerek onların mevcut güçlerinin gittikçe zayıflamasına ve kendi içinde bölünmelerine neden olmuştur. Onun bu stratejisi, sonuçta DEAŞ'ın içeride oluşan güç boşluğunda kendine bir sığınak bulmasına ve akabinde bölgede büyük bir alan derinliği kazanarak güçlenmesine yardımcı olmuştur.

Bu gelişmelerin yanı sıra Rusya ve İran'ın büyük bir destek verdiği Esed rejimi, siviller üzerine saldırılarını yoğunlaştırmış; bu da yarım milyona yakın insanın ölmesine neden olduğu gibi ülke nüfusunun yarısından fazlasını yerinden edecek kitlesel bir göçü tetiklemiştir. ABD'nin Suriye'de Esed katliamlarına sessiz kalışı sadece Orta Doğu'ya etki etmekle kalmayıp Türkiye ve hatta Avrupa içi dengeleri de derinden sarsmıştır. Tam bu dönemde PKK/PYD ile DEAŞ hareketlenerek eylemlerini Türkiye'ye kaydırmış ve bilhassa 2015 ve 2016 yıllarında Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak için çok sayıda intihar eylemleri gerçekleştirmişlerdir. PKK'nın bir tür bağımsızlık provası olarak uygulamaya koyduğu ve Türkiye'de HDP'nin de siyasal destek verdiği çukur eylemleri 355 güvenlik görevlisi ile 285 sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuş ve 3,583 PKK'nın etkisizleştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca Suriye derinliğinde oluşan bu büyük güç boşluğu milyonlarca mültecinin Türkiye'ye akmasına neden olduğu gibi oluşan bu puslu havada, 2014'ün sonundaki 17-25 Aralık operasyonları, Ocak 2015'teki MİT tırlarının durdurulması, Kasım 2015'teki Rus uçağının düşürülmesi, 2016'da 15 Temmuz darbe teşebbüsü ve Aralık 2016'da Rus büyükelçisinin Ankara'da öldürülmesi olayları gibi ülkeyi kaosa sürüklemek için FETÖ'nün kurduğu büyük kumpaslara tanık olunmuştur. Birkaç yıl içinde gerçekleşen tüm bu olayları Suriye'de olanlardan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Ayrıca Suriyeli göçmen akıntısı Avrupa'yı ciddi anlamda etkilemiş ve dolaylı olarak Avrupa'da aşırı sağın güçlenmesine neden olacak düzeyde yabancı düşmanlığını alevlendirmiştir. Obama'nın Suriye sorununu çözümsüz bırakması DEAŞ'ın çok hızlı büyümesine neden olmuş ve DEAŞ'ın tehdit haline gelişi de ABD'nin farklı isimlendirmeler altında PKK/PYD ile ittifak ilişkisi kurmasına ze-

min oluşturmuştur (Biçer & Çaşın, 2018). ABD'nin PKK ile Suriye'de kurduğu ilişkiye benzer şekilde, liderini kendi himayesinde tuttuğu FETÖ örgütü ile de yakınlık içinde oluşu, onun Suriye'de uyguladığı kaos planı ile yan yana konulduğunda "Obama'nın Suriye'de neden olduğu vakum alanının asıl hedefi Türkiye miydi?" sorusunu akla getirmektedir. Obama dönemi öncesinde FETÖ yapılanması, devletin tüm kurumlarına sızılma çabası ve bunun dışında herhangi bir ciddi eylemde bulunmayan paralel bir devlet yapılına niteliğinde iken bilhassa Obama'nın ikinci döneminde bu örgütün darbe teşebbüsüne varıncaya kadar yıkıcı eylemlere geçmiş olması önemlidir ve bu, Obama yönetiminin en başta Türkiye olmak üzere bölgeye ilişkin planları açısından ele alınması gereken bir konudur. FETÖ ile yakın teması olduğu düşünülen Amerikan istihbaratının, FETÖ'nün darbe hazırlıklarından habersiz olması ve bunun Türkiye'de ve bölgede ne gibi sonuçlar doğuracağını öngörmemiş olması uzak ihtimaldir. Başarısız olan bu darbe teşebbüsüne bakıldığında ABD istihbaratının FETÖ'nün Türkiye'deki gücünü ve darbenin başarılı olabilmesi olasılığını yüksek görmüş olabilecekleri ve önceki örneklerde görülen yanıltıcı istihbaratlara benzer şekilde Obama'ya bu yönde bir istihbarat sunmuş olabilecekleri düşünülebilir.

Obama'nın Esed Rejimi ve Suriyeli Muhaliflere Karşı Tutumu

Obama'nın en başından itibaren Esed'i devirmeyi hiçbir zaman gündemine almadığını düşünmek için bazı göstergeler mevcuttur. En başta Esed'i devirebilmeleri için Suriyeli ılımlı muhaliflere ciddi bir askeri eğitim verilmemesi ve onları güçlü silahlarla donatmayarak Obama'nın Esed'i aşırı tedirgin etmekten bilhassa kaçındığı açıktır (Moyar, 2015, s. 260). Libya'da uygulamaya konulduğu gibi uçuşa yasak bir bölge ilanını Suriye'nin kuzeyinde uygulamamış olması bu anlamda diğer önemli bir göstergedir.

Nitekim Obama, kimyasal kitle imha silahları kullanacak düzeyde kendi halkına katliamlar uygulayan azınlık Esed rejimini Suriye iç savaşı başladığında en temel sorun olarak görürken DEAŞ'ın ortaya çıkışıyla birlikte Esed tehdidini zamanla ikincil dereceye çekerek onun yerine küresel bir tehdit olarak DEAŞ ile mücadeleyi yerleştirmiştir. Suriye'de DEAŞ'ın ortaya çıkması ve çok hızlı güç devşirmesi, bir anlamda Obama'nın Suriye "fiyaskosundan" kurtulması için bir can simidi olmuş ve ona, başarısızlığını kısmen örten yeni bir meşruiyet alanı doğurmuştur. Önceliği, Esed'in büyük insani trajedilere sebep olmasını durdurmak ve başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerde milyonlarca Suriyelinin mülteci konumuna düşmesine engel olmaktan, DEAŞ ile mücadeleye kaymıştır. Bu mücadelede ise sahada kendisine müttefik olarak Türkiye'yi ya da Suriye ılımlı muhalefetini tercih etmek yerine devlet dışı bir aktör gibi gördükleri terör örgütü PKK'nın Suriye yapılanması PYD'yi uygun görmüştür ki bu tercihi bile başlı başına onun aslında DEAŞ ile mücadele niyetini sorgulatar bir görünüme sahiptir. DEAŞ'ın Suriye'de kendine zemin bulmasını bizzat Obama'nın sağladığı veya DEAŞ'ın güçlenmesini Obama'nın desteklediği fikirleri sonraki ABD başkanı Donald Trump gibi bazıları tarafından dile getirilmiş olsa da¹⁰ bunlar salt bir

¹⁰ Eski Alaska Valisi Sarah Palin, DEAŞ'ın yükselişine doğrudan sebep olanın, Obama'nın bizzat kendisi olduğunu söylemiştir. Irak'tan ABD askerleri çekildiği zaman, uzmanların ülkede düzeni sağlamak için geride kesinlikle bir kuvvet bulundurmalarını şiddetle tavsiye ettiğini, ancak Obama'nın bu uyarılara hiç kulak vermeyerek DEAŞ'ın büyümesine katkıda bulunduğunu savunmuştur. <https://thepeninsulaqatar.com/article/01/03/2015/isis-rise-directly-caused-by-obama-administration-says-sarah-palin> (Son Erişim Tarihi: 19 Şubat 2023); Trump'ın başkanlığı sırasında birkaç kez DEAŞ'ın Obama'ya minnettar olduğu, çünkü onu kuran ve örgütleyen kişinin bizzat Obama olduğunu bir komplo teorisi biçiminde söylemiş olması Amerikan kamuoyunda en azından Obama'nın DEAŞ ile mücadele konusunda isteyerek tamamen etkisiz kaldığı şeklindeki kanaati beslemiştir. <https://www.politico.com/story/2016/08/trump-obama-clinton-founded-isis-226893> (Son Erişim Tarihi: 19 Şubat 2023)

teorinin ötesine geçemeyen ithamlar olarak kalmıştır. Ancak DEAŞ'ın ortaya çıkmasının, Obama'nın Suriye'de Esed rejimine karşı sert söylemlerde bulunup hiçbir şey yapmamış olması tutarsızlığından ve dış politika başarısızlığından belli ölçüde sıyrılmaya yardımcı olduğunu savunmak yanlış olmayacaktır.

Obama yönetiminin, Suriyeli muhalif gruplara ilişkin fazla bilgiye sahip olunmadığı ve bu Sünni grupların gelecekte ABD açısından risk oluşturup oluşturmayacaklarının bilinmediği yargısı ile Suriye yönetimini bu gruplara devretme fikrine hiç sıcak bakmadığını söylemek mümkündür. Nitekim Suriye rejiminin yıkılıp yönetimin bu gruplara geçmesi durumunda Amerikan çıkarları açısından Esed'den daha riskli olup olmayacakları ABD açısından (ve elbette bölgedeki müttefiki olan İsrail açısından) belirsiz bir konu olduğu için Esed'i tahttan indirmeyi hiç düşünmemiş olması mümkündür. Ayrıca Pentagon Obama'ya, Esed tahttan indirilirse rejimin kontrolündeki elli adet kimyasal silah sahasının akıbetinin belirsizliği ve bu silahların tehlikeli grupların eline geçme olasılığı uyarısında bulunmuştur (Starr, 2012).

Nitekim 2014 yılının Ekim ayında ABD'nin DEAŞ'la Mücadele Küresel Koalisyonu temsilcisi John Allen¹¹, kendisine Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) birliklerini Suriye hükümet güçleriyle savaşmaya devam edip etmeyeceği sorulduğunda, şu cevabı vermiştir: *"Hayır. ÖSO ve oluşturacağımız, eğiteceğimiz ve donatacağımız diğer güçlerden beklentimiz neticede Esed rejimi tarafından muhatap alınan ve tanınan sağlam ve güvenilir bir güç haline gelmeleridir."* (Westall, 2014).

Hillary Clinton, Dışişleri Bakanlığı döneminde, belli bir süre sonra Suriye'yi "habis bir sorun"¹² olarak nitelendirmeye başladığını ifade etmektedir. O, planlama uzmanları tarafından bu ifadenin, bilhassa standart çözüm ve yaklaşımlara direnç gösteren karmaşık sorunları tanımlamak için kullanıldığını belirttikten sonra Suriye sorunun *"habis"* olmasını, her bir çözüm seçeneğinin bir diğerinden daha kötü sonuç verecek olmasına bağlamaktadır. Clinton'a göre hiçbir şey yapılmaması durumunda büyük insani felaketler yaşanacak ve geniş halkada tüm çevreyi de etkisi altına alacaktır. Tam aksine, güçlü bir irade ortaya konarak askeri müdahalede bulunulması durumunda *"Pandora'nın kutusu"* açılacak ve ABD'nin Irak gibi bir başka bataklığa saplanma tehlikesi oluşacaktır. Muhaliflere silah göndermeleri durumunda bu silahların ABD düşmanı yapılanmaların eline geçmesinden korkulmaktadır. Tüm seçenekleri bir kenara bırakıp diplomasiyle yol almak istenmesi durumunda ise Rus vetosu ile karşılaşılması kaçınılmazdır. (Clinton, 2016, s. 435).

4 Eylül 2013'te İsveç'te düzenlenen basın toplantısında Obama'ya, Suriye'de kimyasal silahların kullanımına ilişkin kendisinin koymuş olduğu *"kırmızı çizgi"*nin aşıldığı ve şimdiki güvenilirliğinin zedelenmemesi için gündeminde bir operasyon planı olup olmadığı sorulduğunda o, Suriye politikasında önceki söylemlerini görmezden gelerek yükümlülükleri üzerinden atmaya çalışmıştır:

¹¹ NATO Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü ve Afganistan'da konumlandırılmış (USFOR-A) birliklerinin komutasını üstlenmiş olan John Allen, 13 Eylül 2014'te Barack Obama tarafından DEAŞ'la Mücadele Küresel Koalisyonu'nun Özel Başkanlık Elçisi olarak atanmıştır. Daha sonra bu görevi 23 Ekim 2015'te Brett McGurk'e devretmiştir.

¹² "wicked problem"

“En başta şunu belirteyim ki, kırmızı çizgiyi koyan ben değilim, bu kırmızı çizgiyi dünya koymuştur. (...) Güvenilirliği zedelenecek olan da ben değilim; uluslararası toplumun güvenilirliği zedelenecektir. ABD ve ABD Kongresi'nin güvenilirliği zedelenecektir. Aksi halde, hepimiz bu uluslararası normların önemli olduğu ilkesine sözde bağlıyız demektir.” (Obama, Sweden Press Conference, 2013)

Obama'nın Suriye'de Güç Azaltımı Stratejisi ve Sahada Değişen Dengeler

Obama'nın Suriye'de müdahalesizlik ve güç azaltımı stratejisinin sonucunda oluşan güç boşluğu, İran ve Rusya tarafından doldurulmuştur. Obama yönetiminin, İran ile yakalamaya çalıştığı nükleer anlaşmasının bir anlamda esiri haline geldiğini gören İran yönetimi, bunu kullanmış, hiç tereddüt etmeden Esed'in yardımına gelmiş ve Halep gibi birçok kritik yerde Esed'i rahatlatarak onu himayesine almıştır. Nitekim oluşan bu Şii ittifak zemini, Irak'ta Sünni toplulukların marjinalleştirilmesinde kullandığı gibi DEAŞ'ın Suriye'de böyle bir ortamı yakalamasına ve kullanmasına fırsat sunmuştur.

Obama'nın, Ayne'l Arabı (Kobani) savunmak için güçlü bir Amerikan askeri varlığını kısa sürede seferber etmesine ve Haseke üzerinde uçuşa yasak bölge uygulamasına rağmen Halep düşerken şehri kurtarmak için hiçbir çaba içerisinde olmaması Sünni Arap kitlenin sahipsizlik hissini iyice keskinleştirmiştir.

Obama'nın dış politikadaki tercihlerini yansıtmaları açısından ABD başkanı olarak BM'de yaptığı son konuşması önemlidir:

“ABD'nin kendi yönetim sistemini diğer ülkelere empoze etmesi gerektiğine veya empoze edebileceğine inanmıyorum. Ancak şu anda otoriterlik ile liberalizm arasında yükselen bir rekabet var ve benim bu yarışta tarafsız olmadığımı herkesin bilmesini isterim. (...) Nihayetinde kimsenin askeri bir zafer kazanamayacağı Suriye'de şiddeti durdurmak, (...) siyasi çözüm arayışlarını desteklemek için sıkı bir diplomasi çalışmasını sürdürmemiz şarttır. (...) Eğer istediğimiz gibi davranabilme özgürlüğünden vazgeçersek (...) ve uluslararası kurallara bağlı kalırsak, bunun uzun vadede kesinlikle güvenliğimizi daha fazla koruyacağına yürekten inanıyorum” (Obama, Address to 71st Session of UN, 2016).

Savunduğu politik sistemin liberal temeller üzerine kurulu katılımcı demokrasi olduğunu söyleyen Obama'nın, dış politika görüşlerinde de bu eğiliminin yansımaları görmek mümkündür. ABD'nin kendini dünyaya kaba güçle kabul ettirmesine karşı olduğunu açıkça ifade ederken bir yandan da çevreleme ve rejim değiştirme stratejiler döneminin geride kaldığını da söylemiş olmaktadır. Ancak Obama'nın, tercih ettiği etkisizlik politikalarının oluşturduğu güç boşluğu sorununa karşı çözüm sunabilecek bir alternatif öneride bulunmuyor olmasının, başka büyük bir sorunu doğurduğu açıktır. Örneğin, Suriye'de inisiyatif almaktan ısrarla kaçınması nedeniyle oluşan beşerî yıkımda en büyük pay sahibi kendisi olmasına rağmen bunu görmezden gelmiş ve sonuçta DEAŞ ile PKK/PYD terör yapılarının, Türkiye'yi de kapsayan daha geniş bir bölgeyi tehdit edebilecek güçte bir alan derinliği yakalamasına neden olmuştur. Dahası, oluşan güç boşluğunu Rusya ile İran fiilen

doldurmuş ve bunlar Suriye rejimi ile birlikte ortaklaşa büyük bir insani yıkıma sebebiyet vermişlerdir (D'Antonio, 2017, s. 154-155; Tobin, 2015; Duran & Yalçın, 2016, s. 176).

Obama, 2013'teki başka bir mülakatta Suriye'de olanlar hakkında vicdanen neler hissettiği sorusuna şu sözlerle cevap vermiştir:

“Ben, muhtemelen, sahip olduğumuz devasa güç ve yeteneklerimizden ziyade, bu yeteneklerimizin sınırlarını daha fazla önemsiyorum. Suriye gibi bir durumla karşılaşınca, şu soruları sormalyım: Yapacaklarımız gerçekten bir şeyi değiştirecek mi? Suriye'de sahaya direkt müdahil olmamız ne tür sonuçları doğuracak? Bu, daha kötü bir şiddet sarmalını veya kimyasal silah kullanımını tetikleyebilir mi? Esed sonrası kurulacak yönetimin istikrarlı bir rejim olma olasılığı nedir? Suriye'de öldürülen on binlerce kişiyi şu anda Kongo'da öldürülmekte olan on binlerce kişiden neden farklı değerlendirmeliyim?” (Foer & Hughes, 2013).

Obama, bu sözleriyle konuyu Amerikan kamuoyu açısından mümkün merteye sıradanlaştırmak ister gibidir ve onun yaklaşımına göre Suriye gibi ülkelerde çözümsüzlüğe mahkûm bir karmaşanın parçası olmaktansa bu tür konuların kendi haline bırakılmasını salık veren bu üslubu bilhassa tercih etmektedir. Suriye'de oluşan büyük beşerî maliyetin ve DEAŞ'ın çıkışına kadar uzanan büyük kaosun arkasında Obama'nın bu ötekileştiren bakışının büyük payı olduğunu söylemek mümkündür.

Suriye'de Oluşturulan Güç Boşluğu ve DEAŞ

Obama'nın ilk döneminde Dışişleri Bakanlığı yapan Hillary Clinton, görevden ayrıldıktan sonra verdiği bir röportajda, Obama'nın dış politika yaklaşımlarıyla ilgili eleştirel ifadelerde bulunmuş ve onun *“aptalca bir şey yapmama”* prensibini yanlış bulduğunu ima etmiştir (Hartmann, 2014; Earle, Hillary Slams, 2014). Clinton, Obama'nın Suriye çatışmasının dışında kalma tercihini anlatırken, Beyaz Saray içinde yaygın olarak kullanılan Obama'nın dış politika yaklaşımını kastederek *“Büyük uluslar toparlayıcı ilkelere gereksinim duyar, aptalca bir şey yapmamak ise toparlayıcı bir ilke değildir. Bu yaklaşım, hedeflenen bir vizyona ulaşabilmek amacıyla, sadece bazı eylemlere girişmemeniz için belki gerekli bir fren işlevi görebilir”* demiştir. Bu ifadeleriyle, Dışişleri Bakanlığı dönemi sonrasında kendi düşüncesi ile Obama'nın politikaları arasında bir mesafe oluştuğunu ortaya koymuştur. Dışişleri Bakanlığı sırasında Özgür Suriye Ordusunun eğitilmesi konusunda Obama'ya ısrarcı olduğu bilinen Clinton, ABD müdahalesi olsaydı DEAŞ'ın ortaya çıkışı önlenebilir miydi sorusunu ise *“Bu sorunun cevabını bilemiyorum. Sadece şunu biliyorum ki; Esed'e karşı protestoları başlatan ve aralarında İslamcılar, sekülerler ve her bir yönelimden grupların olduğu bu insanları yeterli bir savaş gücüne dönüştürememe başarısızlığımız orada büyük bir vakum ala-*

¹³ Obama'nın dış politikada *“aptalca bir şey yapmama”* prensibine yönelik eleştiriler için ayrıca bkz. Jerry Weissman, Obama's Rhetorical Gaffe: 'Don't Do Stupid Stuff', <https://www.forbes.com/sites/jerryweissman/2014/08/13/obamas-rhetorical-gaffe-dont-do-stupid-stuff/?sh=376b91ff434a> (Son Erişim Tarihi: 19 Şubat 2023); Matthew Dickinson, Why “Don't do stupid stuff” becomes an organizing principle, <https://sites.middlebury.edu/presidentialpower/2014/08/28/why-dont-do-stupid-stuff-becomes-an-organizing-principle/> (Son Erişim Tarihi: 19 Şubat 2023);

nı yarattı. Şu anda o vakum alanını ise DEAŞ doldurmuş durumdadır.” diye cevaplamıştır. Clinton’ın bu tespitlerinin Obama’nın gerek cesaretsizliğine gerekse dış politikada sahayı yanlış okumasına yönelik güçlü bir eleştiri içerdiği açıktır. Bu ifadeleriyle aslında DEAŞ’ın ortaya çıkışına bizzat Obama’nın cesaretsizliğinin neden olduğunu da net bir şekilde söylemiş olmaktadır. Aynı röportajda ona, Obama’nın kendi doktrini ile ilgili acaba neden böyle bir tanımlamayı¹⁴ tercih ettiği sorulduğunda ise Clinton, “Sanırım, Amerikan halkına saçma bir şey yapmayacağını anlatmaya çalışıyor. (...) Bu, onun dünya görüşü değil, bununla sadece politik bir mesaj aktarma amacı taşıdığını düşünüyorum.” diyerek¹⁵ Obama’nın iç kamuoyunda haklı görülme kaygısının dış politikadaki vahim hatalarından daha fazla öne çıktığını ima etmektedir. (Goldberg, 2014).

Türkiye’nin DEAŞ Destekçisi Olarak Gösterilmesi ve DEAŞ’la Bağlantıya Geçen Batılı İstihbarat Ağları: LaFarge ve Şamima Begüm Örnekleri

ABD’nin Suriye’de süreci sürüncemeye sokan yaklaşımı devam ederken dünya kamuoyunda Tahran’ın, DEAŞ’a karşı savaştan ve bölgede Yezidi, Hristiyan ve Şiileri koruyan bölgesel bir güç olarak yansıtılması ve bunun yanı sıra Türkiye’nin Sünni radikal bir grup olan DEAŞ ile iş birliği yaptığı imajının sürekli işlenmiş olması oldukça dikkate değerdir (Yalçın, Duran S.208). Diğer yandan Rusya ise 30 Eylül’den jet krizine kadar geçen sürede Suriye’de bir yandan askeri yığınağını güçlendirmiş diğer yandan da DEAŞ’la mücadele retoriğini kullanarak Türkiye’nin desteklediği muhalifleri zayıflatmıştır. (Yalçın, Duran S.78)

DEAŞ’ın ortaya çıkmaya başladığı dönemde Türkiye’nin gücünü kırmak, Suriye bağlantısını kesmek ve bölgede kendisine yönelik kurulmak istenen PKK terör oluşumuna müdahalesine engel olmak için Türkiye içinde ve dışında büyük bir aleyhte propaganda başlatılmıştır. Küresel istihbarat ağlarıyla güçlü bir koordinasyon içinde hareket ettiği anlaşılan FETÖ terör örgütü, paralel devlet yapılanmasının en güçlü olduğu dönemde MİT turlarının durdurulması üzerinden tüm dünyaya Türkiye’nin Suriye’de DEAŞ’a yardım taşıdığı ve mevcut hükümetin DEAŞ ile ideolojik bağı olduğu imajını yaratmak istemiş ve bu amaca yönelik diğer terör örgütü PKK medyası ve diğer sosyal medya ağları üzerinden güçlü destek verilmiştir. Halbuki Suriye’de gerçek anlamda DEAŞ tehdidine karşı en güçlü uyarılarda bulunan ve bu oluşuma karşı sert tedbirlerin alınması gerektiğini söyleyen ilk ülke Türkiye olduğu gibi FETÖ darbe teşebbüsü sonrasında askeri operasyonlarıyla DEAŞ’ı bölgeden çıkaran ve en büyük darbeyi vuran yine Türkiye olmuştur.

Aynı tarihlerde Fransız LaFarge şirketinin, Fransız istihbaratının bilgisi dahilinde olduğu daha sonra anlaşılacak olduğu üzere, DEAŞ’la ilişki kurarak onu finansal açıdan desteklediği net olarak ortaya çıkmıştır. Paris Temyiz Mahkemesi, 2014’e kadar Suriye’deki faaliyetlerine ilişkin LaFarge hakkında “insanlığa karşı suçlara iştirak” suçlamasıyla soruşturma açılması talebini onaylamıştır ve bu davanın görüşülmesi halen devam etmektedir (ECCHR,

¹⁴ Tanımlamadan kasıt “aptalca bir şey yapmama”dır.

¹⁵ Hillary Clinton, dışişleri bakanlığı görevi sonrasında, Obama’nın ikinci başkanlık dönemi ortasında yazdığı “Zor Seçimler” kitabında, dışişleri bakanı iken bazı konularda Obama ile aynı düşünmediğini açıklamıştır. Bkz. “Zor Seçimler” (2016) S.19.

2022). Fransa dahil birçok Batı ülkesindeki medyada, Türkiye'nin DEAŞ ile gizli ilişkiler içinde olduğu yönünde kirli bir propaganda yürütüldüğü esnada bir yandan Fransa devletinin bilgisi dahilinde Fransız inşaat firması LaFarge kanalıyla DEAŞ'a para aktarılması ve diğer yandan ABD'nin DEAŞ'la mücadele gerekçesine sığınarak diğer bir terör örgütü olan PKK/PYD üzerinden bölgede vekalet savaşları yürütmekte olması başlı başına bölgede kirli bir oyun oynandığının ve Suriye'nin çözümsüzlüğe mahkum edildiğinin açık göstergeleridir (Pirinççi, 2022).

DEAŞ'a katılmak için bilhassa batılı ülkelerden Suriye'ye gelenlerin, en başından itibaren Batılı istihbarat örgütleri tarafından yakından takip edildiği konusunda, 15 yaşındaki Şamima Begüm ve iki arkadaşının örneği ve onların İngiltere'den Suriye'ye geçiş süreçleri çok önemli bir arka plan sunmaktadır.

Richard Kerbağ'ın, ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda'nın istihbarat örgütlerinin ortak bilgi havuzu oluşumunu tanımlayan "Five Eyes" başlıklı kitabı, henüz lise öğrencisi olan bu kızların 2015 yılında İngiltere'den Suriye'ye geçişlerinin üzerinden yedi yıl geçtikten sonra önemli ayrıntıları deşifre etmiştir (Kerbağ, 2022, s. 225-241).

Londra'da lise öğrencisi iken DEAŞ'a katılmış bir okul arkadaşının yönlendirmesi ve sosyal medya propagandalarından etkilenen Şamima Begüm ve iki sınıf arkadaşını Suriye'ye sokan DEAŞ kuryesi Muhammed Al Raşid'in Kanada İstihbaratı için çalışan bir casus olduğu ortaya çıkmıştır. Raşid, İngiliz vatandaşı olan bu üç kızı Suriye'ye soktukten birkaç gün sonra Şanlıurfa'da gözaltına alınmış ve ifadesinde, Begüm ve diğer Suriye'ye soktuğu kişiler hakkında ayrıntılı bilgiler toplamasının nedeninin "Bu bilgileri Ürdün'deki Kanada Elçiliğine aktarıyor olması" şeklinde itirafta bulunmuştur. Raşid'in bilgisayarından edinilen bilgiler, onun ne tür bir faaliyet gösterdiği konusunda oldukça çarpıcı ayrıntılar içermektedir. Raşid, yardım ettiği kişilerin kimliklerinin fotoğrafını çekmek ya da bu kişilerin görüntülerini gizlice kaydetmek suretiyle haklarında istihbarat topluyor ve ayrıca DEAŞ hakkında da bilgiler derliyordu. Suriye'deki Batılı savaşçıların kaldıkları evlerin haritalarını çıkarıyor, DEAŞ kontrolündeki bölgelerde bulunan internet kafelerin yerlerini tespit ediyor ve DEAŞ savaşçılarıyla yazışmalarının ekran görüntülerini alıyordu.

Raşid, bu kaçakçılık ağının Türkiye ayağından sorumlu kişiydi ve İngiltere vatandaşlarının Suriye'ye sokulmasına yardım ediyordu. Kendisi, 2013 yılında sığınma başvurusunda bulunmak için Ürdün'deki Kanada elçiliğine gittiğini belirtmiş, DEAŞ hakkında istihbarat toplaması durumunda kendisine Kanada vatandaşlığı verileceğinin vadedildiğini ileri sürmüştür. 2019'da İngiltere vatandaşlığından çıkarılan Şamima Begüm ise, halen Suriye'nin kuzeydoğusundaki PKK/PYD'ye ait bir kampta tutulmaktadır (Guardian, 2022).

Küresel Ölçekte DEAŞ'ın En Büyük Tehdit Haline Gelişi ve Birden Etkisizleşmesi

Tüm bunlar gerçekleşirken, ABD'nin istihbarat kabiliyeti ve diğer Batılı istihbarat örgütleriyle bilgi paylaşımı ortaklığı dikkate alındığında Obama yönetiminin, Suriye'deki bu yabancı savaşçı yoğunlaşması ve DEAŞ'ın ekonomik kaynak oluşturma süreçlerini görmemiş olması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca bu türlü büyük bir güce ulaşmış bir örgütün Obama yönetimi sonrasında aniden zayıflaması ve sesinin duyulmaması da konunun incelenmesi gereken bir başka veçhesidir.

Suriye'de azınlık Nusayri yönetiminin Sünni çoğunluğa vahşice katliamlar uyguladığı bir

dönemde DEAŞ örgütünün buraya yerleşmesi, rejimin hem politik hem de askeri açıdan elini rahatlatmış ve küresel kamuoyunda herkesin nefret ettiği düşman olmaktan kendisini kurtarıp küresel ortak düşmana karşı savaşan yerel güç konumuna yükselmesine fırsat sunmuştur. Ayrıca ABD, Suriye'nin Kuzeyindeki PKK/PYD'nin terör örgütü vasfının üstünü örtmede ve onları Batılı değerler için mücadele eden özgürlük savaşçıları konumuna yükseltmede DEAŞ'ın varlığını başarılı bir şekilde kullanmıştır. DEAŞ, ideolojisi itibariyle bölgede en büyük düşman olarak göreceği İran ve İsrail'e yönelik herhangi bir tehdit içeren yaklaşım içinde bulunmadığı gibi bölgede Esed'i pek hedef aldığı da söylenemez. Bu örgütün, Kuzey Suriye'de sözde kantonlar üzerinden PKK/PYD'ye adeta bir yapı kurulabilmesi ve Türkiye'nin Orta Doğu ile bağının kopmasının sağlanması için kullanışlı bir saldırganlık içinde oluşu ve Türkiye'ye yönelik tehditkâr bir strateji benimseyişi oldukça anlamlıdır.

Ne İran ne de İsrail, DEAŞ'ın ortaya çıkması ile kendilerini ciddi anlamda bir tehdit altında görmemişler, ancak bu durumu her ikisi de bölgesel güvenlik çemberini daha da genişletmeleri için bir meşruiyet aracına dönüştürmüşlerdir. İsrail'in; Suriye'de yakından tanıdığı "bilinen düşman" Esed yönetimi yerine, nasıl bir İsrail politikası güdeceğini öngöremeyeceği "bilinmeyen bir düşman" olarak muhtemel bir Sünni yönetiminin, kendi çıkarları aleyhine olduğunu düşünmüş olması güçlü ihtimaldir. Bu nedenle onun, Suriye'deki iç savaşta hangi aktörlerin güçlendirilmesi ya da zayıflatılması gerektiğine yönelik Obama yönetimi-ne bir etkisi veya politika önerisi olmuş olabilir.

DEAŞ örgütünün, bölgede kartların yeniden dağıtılmasında birçok aktör tarafından çok kullanışlı bir yapı olarak ortaya çıkması ve bu düzeyde büyük bir terör örgütünün ilginç bir şekilde Obama sonrasında aniden etkisizleşmesi, belki arka planı yıllar sonra çok daha net anlaşılacak olan hiç de olağan olmayan bir durumdur.

DEAŞ'ın, dehşet verici işkence şekilleri kullanarak öldürme metotları kullanması ve bu katliamlarını, üstün bir prodüksiyon kalitesi ile çekim yaparak bilhassa dünya kamuoyuna sunması, üzerinde önemli soru işaretleri barındırmaktadır. İslam dünyasında hiç rastlanmamış olan diri diri insan yakma veya su altında kafeste boğma yöntemlerinin bir savaş stratejisi olarak kullanılması, bölge kültürünün en vahşi öldürme yöntemlerine bile çok yabancı bir kurgu olarak kendini ele vermektedir ve tümüyle dünya kamuoyuna korku ve dehşet saçma amaç taşıdığı açıktır. Yapılan prodüksiyonun, sadece kullanılan aletler açısından değil ortaya konulan senaryo, kurgu, çekim açıları ve hatta etkiyi maksimize etmek için tercih edilen süre bakımından da son derece ustalıklı ve kusursuz yapılmış olmaları çok çarpıcıdır. DEAŞ'ın içindeki Batılı ajanların sadece insan kaçakçılığı yapan kuryelerle sınırlı olmadığını düşünmek için birçok sebep bulunabilir. Afganistan'da ortaya çıkmış ve savaşmak maksadıyla çoğunluğu Arap ülkelerden toplanarak Irak'a gelmiş olan El Kaide örgütünün önceki prodüksiyon işçilikleri yanında DEAŞ'ınkiler mukayese bile götürmeyecek derecede üstün niteliktedir. Büyük bir profesyonel yapım şirketinin elinden çıkmışçasına üst düzey kalitede gerçekleştirilmiş bu prodüksiyonların, DEAŞ'a katılmak için Batıdan gelmiş olan birkaç münferit film ya da belgesel yapımcısının işi olarak görülmesi ve bu şekilde izah edilmesi, tatmin edici olmaktan uzaktır.

Ayrıca, dünyayı dehşete sokan ve zaten bu amaç için hazırlanmış olan videolardaki çekim kalitesinin yanı sıra, infazı gerçekleştiren örgüt elemanlarının kullandıkları askeri kıyafetler de dikkat çekicidir. Bu kıyafetlerin, kamuflaj yeleklerden eldivenlere varıncaya kadar tam bir profesyonel askeri güvenlik teçhizat ve kıyafetlerinden oluşması ve bunların hepsi-

nin ABD'deki "5.11 Tactical" markası olması, Ortadoğu'da ortaya çıkmış bir örgütün askeri disiplin konseptinin sınırlarını zorlamaktadır. Ortadoğu'daki bir terör örgütünün ABD'de ve diğer bazı ülkelerde satılan bu askeri kıyafetleri tepeden tırnağa bir ABD paralı savaşçısı disipliniyle giyiyor oluşu, DEAŞ örgütünün kurucu stratejik aklının en azından Batılı bir askeri mentaliteyi taşıdığını ele vermektedir.

Sonuç

Uyguladığı yanlış politikaları nedeniyle, DEAŞ'ın Irak'ta ortaya çıkmasında en büyük sorumlu ABD Başkanı olarak Obama'yı görmek isabetli gözükmemektedir. Obama, Bush'tan yönetimi devraldığında, Afganistan ve Irak işgalleri zaten bu ülkelerdeki tüm dinamikleri alt üst etmiş ve İslam dünyasında büyük bir ABD düşmanlığı zeminini oluşturmuştu. Bush'un bir takım dolaylı gerekçeler ile bu iki ülkeyi de işgal edişinin bedeli çok ağır olmuştur. Bu, İslam dünyasındaki radikal görüşlere sahip olan marjinal grupların eleman devşirmesine güçlü bir motivasyon ve ideolojik alt yapı sağladığı gibi başta Batılı ülkelerde olmak üzere tüm dünyada İslamafobi'nin yaygınlaşmasına da yol açmıştır. Bush'un küresel terör tanımlamasında zımnı olarak sadece İslam'ı hedef alan yaklaşımı ve küresel teröre karşı yapılacak mücadeleyi tanımlarken topyekûn seferberlik anlamında "Haçlı Saldırıları"¹⁶ kavramını kullanması, El Kaidé'nin adeta İslam'ın temsilcisi gibi konumlandırılmasına neden olmuş ve Irak'ın zorlama gerekçeler öne sürülerek işgal edilmesi fiilen El Kaide ve DEAŞ'ın bölgede doğması için gerekli ideolojik meşruiyet zeminini temin etmiştir. Bush yönetiminin Irak'ta "Baas'tan Arındırma" hamlesi, hapishanelerde uyguladığı işkenceler ve Sünni Arapları marjinalleştirerek yönetimi fiilen Şii'lere teslim edişi DEAŞ'ın ortaya çıkmasını tetikleyen en güçlü sebepler olarak öne çıkmaktadır.

Obama'nın başkan olarak seçilmesinde savaş karşıtı retoriğinin rolünü ve Bush'un başlattığı her iki savaşı da bitirme vaadini unutmamak gerekir. ABD'nin dünyadaki aşırı itibar kaybını telafi etmek ve en önemlisi içerideki sosyal ve ekonomik sıkıntıları çözmek için iç politikaya odaklanma hedefi, Irak ve Suriye'de onun ABD'yi pasifleştirilmesine ve güç azaltımı stratejisini uygulama adına hızlı bir şekilde Irak'tan çekilmesine neden olmuş ve tüm bunlar da DEAŞ'ın, ortaya çıkmasında olmasa bile gelişmesinde en büyük rolü oynamıştır. Irak'ta DEAŞ'ın ortaya çıkmasının Bush'un politikaları sonucunda meydana geldiğini söylemekle birlikte bu örgütün Suriye'ye yerleşmesinde ise en fazla rol sahibi olanın Obama ve onun bilhassa Suriye'deki müdahalesizlik politikaları olduğu söylenebilir.

DEAŞ'ın Musul'dan çıkarılmasında Irak güçlerine yeterli askeri destek verilmemesi, 2011 yılında Irak'tan çekilirken güç devrinin sağlıklı ve tedrici bir şekilde yapılmamış olması ve mezhepçi Maliki yönetiminin Sünni Arap kitleyi bilinçli bir şekilde sistem dışına itmesine müsaade edilmesi konuları Obama yönetiminin DEAŞ'ın güçlenmesine neden olan vahim hatalarıdır. Ayrıca Maliki yönetiminin göz yumduğu düşünülen, El Kaidé'nin, hapishane baskınları yapması ve El Kaide mensubu mahkumları serbest bırakması DEAŞ'ın insan kaynağı temin etmesine ciddi katkı sunmuş ve bilahare Suriye'de DEAŞ'ın oluşumunun da ana besleyicisi olmuştur. El Kaidé'nin, 21 Temmuz 2013 günü Bağdat'ın batısındaki Ebu Gureyb Cezaevi ve kuzeydeki Tacî Cezavevi'ne eş zamanlı gerçekleştirdiği bomba yüklü araçlarla intihar eylemlerini içeren büyük saldırıları, 500'ü aşkın ve çoğunluğu El Kaide militanı olan mahkumların kaçışını¹⁷ sağlamış ve bu, örgütün hızlıca güçlenmesine yol açmıştır. DEAŞ'ın Suriye'de güçlenmesinin Esed'den ziyade Suriyeli muhaliflere zarar vereceği bilindiğinden Maliki yönetiminin ve hatta (Esed rejimini desteklemeleri nedeniyle) İran

¹⁶ The White House, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html> (Son Erişim Tarihi: 16 Şubat 2023)

¹⁷ BBC, <https://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23403564> (Son Erişim Tarihi: 16 Şubat 2023)

yönetiminin, DEAŞ'ın orada zemin bulmasına yardımcı oldukları da söylenebilir (Ulutaş, 2014). Obama, tüm bu yaşanan süreçte ciddi bir kararlılık ortaya koymayarak doğrudan ya da dolaylı bir biçimde DEAŞ'ın güçlenmesinden ve Suriye'ye yerleşerek küresel bir tehdide dönüşmesinden sorumludur.

Obama'nın Suriye'de Esed'e bilinçli bir şekilde müdahale etmekten kaçındığı ve Suriye muhalefetini oyalayarak zamanla onların güçsüzleşmesini sağladığı, tarihsel süreç içerisinde net olarak görülmüştür. ABD yönetimi gerek Irak ve gerekse Suriye'de, Sünni Arap halkların marjinalleştirilmelerine ve karşıt güçlerce katliamlara maruz kalmalarına adeta göz yumarak onların örgütlü yapılarının zayıflamasına neden olmuş ve fiilen oluşan temsil boşluğunu güçlü bir şekilde doldurma iddiasıyla ortaya çıkan DEAŞ'ın Arap halklarını su-iistimal etmesine imkân sağlamıştır.

DEAŞ'ın Suriye'de güçlenmesi, paradoksal bir şekilde Obama'nın “Suriye çıkmazından” en az maliyetle kurtulabilmesinde bir “can simidi” rolü oynamış ve tüm aktörlerin ortak düşmanı haline gelen DEAŞ üzerinden diğer karşıtlıkların zayıflamasına neden olmuştur. Nihayetinde ortaya çıkan bu sonuç, aldığı stratejik kararlar büyük insani trajedilere neden olsa bile Obama'nın, ABD çıkarları dışında gerçekte başka bir konuyu önemsemeyen pragmatist ve hibrit doktrinine uygundur ve ayrıca ona ABD içindeki takip ettiği gündemi açısından önemli bir zaman kazandırıcı çözüm olmuştur.

Kaynakça

Ackerman, S. (2014, Ocak 29). *Al-Qaida Faction in Syria Contemplating US Attack, Intelligence Officials Warn*. Guardian: <https://www.theguardian.com/world/2014/jan/29/al-qaida-syria-nusra-front-intelligence-threat> adresinden alındı

Acun, C. (2014). Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD). *Perspektif*, 1-6.

Alter, J. (2010). *The Promise: President Obama, Year One*. New York: Simon & Schuster.

Biçer, R., & Çaşın, M. H. (2018, Nisan). Rise and Fall of Isis – Islamic State of Iraq and Syria (Isis) Terrorist Organization; An International Contagious Virus in the New World Order? *Florya Chronicles of Political Economy*, 4(1), 1-35.

Brands, H., & Feaver, P. (2017, Mayıs 15). Was the Rise of ISIS Inevitable? *Survival*, 59(3), 7-54.

Bush, G. W. (2003, Mart 22). *President Discusses Beginning of Operation Iraqi Freedom*. The White House: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030322.html> adresinden alındı

Clinton, H. R. (2016). *Zor Seçimler*. (İ. Sağlamer, Çev.) İstanbul: Pegasus Yayınları.

D'Antonio, M. (2017). *The Legacy of Barack Obama: A Consequential President*. New York: Thomas Dunne Books.

Dearden, L. (2016, Mart 4). *Former US military adviser David Kilcullen says there would be no Isis without Iraq invasion*. Independent: <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iraq-war-invasion-caused-isis-islamic-state-daesh-saysus-military-adviser-david-kilcullen-a6912236.html> adresinden alındı

Dickinson, M. (2014, Ağustos 28). Why “Don't do stupid stuff” becomes an organizing principle. Presidential Power with Matthew Dickinson: <https://sites.middlebury.edu/presidentialpower/2014/08/28/why-dont-do-stupid-stuff-becomes-an-organizing-principle/> adresinden alındı

Duran, B., & Yalçın, H. B. (2016). *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. İstanbul: SETA.

Earle, G. (2014, Ağustos 12). *David Axelrod hits back at Hillary for foreign policy jabs*. New York Post: <https://nypost.com/2014/08/12/david-axelrod-hits-back-at-hillary-for-foreign-policy-jabs/> adresinden alındı

Earle, G. (2014, Ağustos 10). *Hillary slams Obama for 'stupid' foreign policies*. New York Post: <https://nypost.com/2014/08/10/obamas-plan-to-stop-isis-panned-by-both-sides-of-aisle/> adresinden alındı

ECCHR. (2022, Mayıs 18). *Charges Confirmed against Lafarge for Complicity in Crimes against Humanity in Syria*. ECCHR - European Center for Constitutional and Human Rights: <https://www.ecchr.eu/en/press-release/charges-confirmed-against-lafarge-for-complicity-in-crimes-against-humanity-in-syria/> adresinden alındı

Epstein, R. A. (2015, Eylül 14). *The Consequences Of Obama's Weakness*. <https://www.hoover.org/research/consequences-obamas-weakness>: Richard A. Epstein adresinden alındı

Flynn, M. T. (2014, Şubat 11). *Annual Threat Assessment, Statement Before the Senate Armed Services Committee United States Senate*. Washington: Defense Intelligence Agency.

Foer, F., & Hughes, C. (2013, Ocak 27). *Barack Obama Is Not Pleased: The President on his enemies, the media, and the future of football*. The New Republic: <https://newrepublic.com/article/112190/obama-interview-2013-sit-down-president> adresinden alındı

Goldberg, J. (2014, Ağustos 10). *Hillary Clinton: 'Failure' to Help Syrian Rebels Led to the Rise of ISIS*. The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/08/hillary-clinton-failure-to-help-syrian-rebels-led-to-the-rise-of-isis/375832/> adresinden alındı

Gorman, S. (2013, Ağustos 06). *CIA Official Warns Syria Is Top Threat to U.S. Security*. Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323420604578652330222498920> adresinden alındı

Guardian. (2022, Ağustos 31). <https://www.theguardian.com/uk-news/2022/aug/31/shamima-begum-smuggled-into-syria-for-islamic-state-by-canadian-spy>. Guardian: <https://www.theguardian.com/uk-news/2022/aug/31/shamima-begum-smuggled-into-syria-for-islamic-state-by-canadian-spy> adresinden alındı

Harnden, T., & Shipman, T. (2014, Haziran 29). *Obama ignored warnings over Iraq, say spies*. The Sunday Times: <https://www.thetimes.co.uk/article/obama-ignored-warnings-over-iraq-say-spies-bbwrmqbc0j8> adresinden alındı

Hartmann, M. (2014, Ağustos 11). *Hillary Clinton Criticizes Obama's 'Don't Do Stupid Stuff' Foreign Policy*. New York Magazine: <https://nymag.com/intelligencer/2014/08/hillary-criticizes-obama-foreign-policy-doctrine.html> adresinden alındı

Hattem, J. (2015, Ağustos 31). *Cheney: Obama's Iraq withdrawal created ISIS*. The Hill: <https://thehill.com/policy/national-security/252317-cheney-obama-made-vacuum-in-iraq-created-isis/> adresinden alındı

Kerbaj, R. (2022). *The Secret History of the Five Eyes: The untold story of the shadowy international spy network, through its targets, traitors and spies*. Blink Publishing.

Kroft, S. (2014, Eylül 28). *Obama: U.S. underestimated rise of ISIS in Iraq and Syria*. CBS News: <https://www.cbsnews.com/news/obama-u-s-underestimated-rise-of-isis-in-iraq-and-syria/> adresinden alındı

Kurt, S. (2019). Irak ve Şam İslam Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve Güçlenmesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Rolü. *Orta Doğu Etütleri*, 393-419.

Lake, E. (2014, Mayıs 20). *Al Qaeda's American Fighters Are Coming Home - and U.S. Intelligence Can't Find Them*. Daily Beast: <https://www.thedailybeast.com/exclusive-al-qaedas-american-fighters-are-coming-home-and-us-intelligence-cant-find-them> adresinden alındı

Middleton, J. (2020). *Philosophical Pragmatism and the Pursuit of Perfection: An Intellectual History of Barack Obama's Foreign Policy*. University of East Anglia (Basılmamış Doktora Tezi).

Miller, Z. J. (2014, Ağustos 13). *White House Says Obama 'Values' Hillary's Opinion*. Time: <https://time.com/3108325/hillary-clinton-barack-obama/> adresinden alındı

Moyar, M. (2015). *Strategic Failure*. New York: Threshold Editions.

News, A. (2005, Eylül 08). *Colin Powell on Iraq, Race, and Hurricane Relief*. ABC News: <https://abcnews.go.com/2020/Politics/story?id=1105979&page=1> adresinden alındı

Obama. (2007, Ağustos 01). *Obama's Speech at Woodrow Wilson Center: "The War We Need to Win"*. The American Presidency Project: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-washington-dc-the-war-we-need-win> adresinden alındı

Obama. (2009, 4 7). *Remarks of President at Student Roundtable in Istanbul*. obamawhitehouse.archives.gov/: <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-barack-obama-student-roundtable-istanbul> adresinden alındı

Obama. (2009, Şubat 27). *Remarks of President Barack Obama - Responsibly Ending the War in Iraq*. The White House: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-ndash-responsibly-ending-war-iraq> adresinden alındı

Obama. (2009, 6 4). *Yeni Başlangıç Üzerine Başkan'ın Konuşması*. obamawhitehouse.archives.gov: https://obamawhitehouse.archives.gov/files/documents/anewbeginning/SPEECH_as_delivered-Turkish.pdf adresinden alındı

Obama. (2013, Eylül 04). *Remarks by President Obama and Prime Minister Reinfeldt of Sweden in Joint Press Conference*. White House: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/09/04/remarks-president-obama-and-prime-minister-reinfeldt-sweden-joint-press-> adresinden alındı

Obama. (2013, Ağustos 31). *Statement by the President on Syria*. The White House: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/31/statement-president-syria> adresinden alındı

Obama. (2016, 09 20). *Address by President Obama to the 71st Session of the United Nations General Assembly*. The White House - President Barack Obama: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/09/20/address-president-obama-71st-session-united-nations-general-assembly> adresinden alındı

Pirinççi, F. (2022, Ekim 22). *Terörle Mücadelede Algı ve Gerçek: LaFarge, DEAŞ ve PKK*. SETA: <https://www.setav.org/terorle-mucadelede-algi-ve-gercek-lafarge-deas-ve-pkk/> adresinden alındı

Sadat, M. H., & Jones, D. B. (2009, Yaz). U.S. Foreign Policy Toward Syria: Balancing Ideology and National Interests. *Middle East Policy*, 16(2), 93-105.

Schmitt, E. (2013, Temmuz 28). *Worries Mount as Syria Lures West's Muslims*. New York Times: <https://www.nytimes.com/2013/07/28/world/middleeast/worries-mount-as-syria-lures-west-muslims.html> adresinden alındı

Smith, D. (2019). *How to Think Like Obama*. Londra: Michael O'mara Books.

Starr, B. (2012, Şubat 22). *Military: Thousands of troops needed to secure Syrian chemical sites*. CNN: <https://security.blogs.cnn.com/2012/02/22/military-thousands-of-troops-needed-to-secure-syrian-chemical-sites/> adresinden alındı

Stern, J. (2015). Obama and Terrorism. *Foreign Affairs*, 94(5), 62-70.

Thrall, T. A., & Glaser, J. (2017, Haziran 06). *Was the Rise of ISIS Inevitable?* CATO Institute: <https://www.cato.org/blog/was-rise-isis-inevitable> adresinden alındı

Tobin, J. S. (2015, Ekim 16). *Obama's Real Foreign Policy Legacy*. Commentary: <https://www.commentary.org/jonathan-tobin/obama-legacy-foreign-policy/> adresinden alındı

Traub, J. (2016, Ekim 07). *The Mess Obama Left Behind in Iraq*. Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2016/10/07/the-mess-obama-left-behind-in-iraq-surge-debate/> adresinden alındı

Ulutaş, U. (2014, Ağustos 18). *Ve Maliki'nin Kalemi Kırıldı*. SETA: <https://www.setav.org/ve-malikin-kalemi-kirildi/> adresinden alındı

Weissman, J. (2014, Ağustos 13). *Obama's Rhetorical Gaffe: 'Don't Do Stupid Stuff'*. Forbes: <https://www.forbes.com/sites/jerryweissman/2014/08/13/obamas-rhetorical-gaffe-dont-do-stupid-stuff/?sh=376b91ff434a> adresinden alındı

Westall, S. (2014, Ekim 27). *U.S. sees Syria rebels in political, not military solution - Asharq al-Awsat newspaper*. Reuters: <https://www.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-rebels-idUKKBN0IG0PQ20141027> adresinden alındı

Wolf, A. (2014, Haziran 24). *The 'Obama Doctrine' and the costs of retrenchment*. The Hill: <https://thehill.com/blogs/congress-blog/homeland-security/210253-the-obama-doctrine-and-the-costs-of-retrenchment/> adresinden alındı